

LÂYİHA

Sosyal Bilimler Dergisi

Cilt: 1, Sayı: 1

Teşekkürler...

İsmail Erdoğan Editör

Melik Sina Ayazhan Editör, Tasarımcı, Sosyal Bilimler Alan Başkanı

Hüseyin Tunahan Sosyal Bilimler Bölüm Başkanı

Talha Burak Aydın Sosyal Bilimler Bölüm Başkanı

Barkın Er Tasarımcı

Ben manevi miras olarak hiçbir nas-ı katı, hiçbir dogma, hiçbir donmuş, kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım bilim ve akıldır. Benden sonra, beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde aklın ve bilimin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar.

- Mustafa Kemal Atatürk

Rezonans Kulübü

Ön Sözü

Geçmişten günümüze bilim, entelektüel bir toplum oluşturma konusunda en önemli rollerden birini oynamıştır. Entelektüel gençliği bir araya toplamayı amaçlayan kulübümüzün bilimsever üyeleri ve takipçileri yürüdüğüümüz doğrultunun vazgeçilmezleridir. Onların sesini Rezonans Kulübümüz'ün sosyal bilimler dergisiyle sizlerle paylaşmaktan gurur duyuyoruz!

İçindekiler

1

Karınca, Ağustos Böceği ve Ölümlü
Muhammed Kızılay

3

Timur Döneminde Timurlu-Memlûk İlişkileri
Emre Alacalı

8

Tarihsel Materyalizm -I
Abdullah Bağatır

15

Feminizm ve Feminizm
Sude Başan

Karınca, Ağustos Böceği ve Ölümlü

Muhammed Kızılay

Kimilerinin gözleri bozuktur ve net görmek için yakınlaşırlar. Net görmeye başladıkları anda ise “Doğruyu buldum!” derler fakat gördükleri dağdan taştan ibarettir.

Karınca ve Ağustos Böceği

Bu hikayede karınca ödüllendirilirken ağustos böceği ölüme mahkum olmuştur. Klasik hikayeler gibi sebep sonuç ile ana fikir acımasızca göze sokulur. Karınca ve ağustos böceği aynı dünyada yaşıyormuş gibi gösterilir ve belirgin bir şekilde karınca övülür çünkü ağustos böceği açlıktan ölürken karınca bütün sıkıntılardan uzak, zenginlik içindedir. Şimdi taraflı bakış açısından ayrılmayıp kendi tuttuğum tarafa geçeceğim.

Karınca

Kendisi her ne kadar yalnız gösterilmiş olsa da işin gerçeği yalnız kaldığı anda karıncanın öleceğidir. Hayatı yaşadığı toplum ile birlikteliğine bağlıdır. Toplum yoksa o da yoktur. Uyum sağlamayı istemez veya sağlayamaz ise bu toplulukta barınamaz ve ölüm ile baş başa kalır. Bu, karıncanın bilmeden önce kanıksadığı değişmez öğretiler, gerçektir. Karıncanın kendine ait bir sesi yoktur. O, toplumunun çıkardığı gürültüyü ses sanır ve bu sesi her yerde duyuyor olsa bile bundan şüphe duymaz, aksine bu doğruların düşünen bir toplumun eseri olduğuna kanaat getirir. Hem kendini hem de toplumunu yüceltir. Başka çaresi de yoktur çünkü o toplumdur. Karınca varoluşunu toplumuna borçludur ve toplum, borcunun karşılığını varoluşu ile alır. Kurallar basit ve açıktır fakat ne bizim karınca ne de başka bir karınca bunu görebilir çünkü bu onlar için normaldir, olması gerekendir. Doğar doğmaz atası, yöneticisi ve yaratıcısı kraliçe karıncaya sadakati öğrenir. Karınca zaten kendisinin olmayan biricik hayatını kraliçeye adamak zorundadır fakat o bunu zorunluluk olarak hissetmez. Konuşmaya başladığı anda hayatını bir şeyler için feda etmeye hazır olduğunu söyler ve bununla gurur duyar. Karıncanın toplumu içerisinde bulunabilecek iki kişilik tipi mevcuttur: kendisinden daha çok karınca olanlar ve daha az karınca olanlar. Hepsi kendilerine öğretilen sloganları anıarak bir ömür geçirirler. Bu aptallar sorunu görmedikleri için çözüm üretme gerekliliği de hissetmezler.

Ağustos Böceği

Karıncanın aksine ağustos böceği yalnızdır ama değildir. Onun kemanı vardır, hatta o derecedir ki ağustos böceği kendisinden öte kemanıdır. Ağustos böceği kemanından başkasını duymayan bir âşıktır. Bir zamanlar fazlasıyla görür ve duyardı fakat artık duymaz, duyamaz veya sadece duymak istemez. Ağustos böceğinin en göze çarpan noktası kemanı olsa dahi yalnızlık hepsinin sebebidir. Yalnız olduğu için kendi sesini üretmek zorunda kalmıştır, yalnız kaldığı için bir şey bulmaya çalışmıştır. Hikayenin anti kahramanıdır. Karıncayla aynı dünyaya ayak basar ama ikisi farklı dünyalarda yaşarlar. Belki bu dünyayı beğenmemiştir, belki de gözlerinin önündeki dünyayı bulamamıştır ama o sebebi fark etmeksizin kendi dünyasını yaratmıştır. Gürültüden uzaklaşmış ve kendi sesini bulmuştur, keman. Hikaye her ne kadar ağustos böceği açlıktan ve soğuktan öldü demiş olsa bile bu ölüm ağustos böceği için son değildir. Onu gerçekten öldürmenin tek yolu kemanını elinden almaktır. Şahsi bakış açım karıncanın ayaklarına gidip yemek istemiş olmamasıdır. Onun yemeği de, suyu da, ateşi de kemanıdır. Toplumu aşmıştır. Bu dünyanın üstüne çıkmıştır. Ormanın derinliklerinde kemanını ilk kez çalmaya başlamış ve kendi krallığını kurmuştur. Krallığını kendisi ile beraber götürürken karıncanın yaşadığı büyük şehre denk gelmiş ve şehirdekilerin hiçbiri ona uyum sağlayamamıştır. Topluma ayak uydurmak için sadece onlara uyum sağlamanız gerekmez onların da size uyum sağlaması gerekir, ancak o zaman gerçekten uyumlu olabilirsiniz. Kimse ağustos böceğinin kemanıyla beraber çılgına dönmemiştir. Ağustos böceğinin sonunu bu getirmiştir. O artık ormanda değil şehirdedir. Aşk bu dünyaya ait değildir ama bu dünyada doğmuştur ve bu dünyada yaşar.

Ölümlü

Ölümden kurtulmanın tek yolu kendini öldürmektir. Beni yok etmek beni bulmak demektir. Doğar doğmaz insana sözü verilen tek şey ölümdür. Ne mutluluk, ne de hüznün, sadece ölümü bekleyebilir insan. Öz ölümdür. Yaşamın ötesindedir ölümlü.

Timur Döneminde Timurlu-Memlûk İlişkileri

Emre Alacalı

14. ve 15. yüzyıllar, İslam dünyasında önemli siyasal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçte, Türkistan'da kurulan Timurlu Devleti ile Mısır ve Suriye merkezli Memlûklu Devleti, İslam coğrafyasının iki güçlü siyasi aktörü olarak öne çıkmıştır. Her iki devlet, hem askerî hem de diplomatik düzlemde karşı karşıya gelmiş; bu ilişkiler, özellikle Timur'un Orta Doğu seferleri sırasında belirginleşmiştir.

Memlûklu Devleti, 1250 yılında Mısır'da kurulmuş, kölemen kökenli askerler tarafından yönetilen devlettir.

1382 yılında tahta çıkan Sultan Berkuk, Çerkes kökenli olup ve onunla birlikte Çerkes Burcî Hanedanı dönemi başlamıştır. Bu dönem, Memlûkler için hem iç karışıklıkların hem de dış tehditlerin yoğunlaştığı bir süreçti.

Öte yandan Emir Timur, Cengiz Han'ın mirasına sahip çıktığını iddia eden güçlü bir askerî lider olup Orta Asya'dan Hindistan'a, İran'dan Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyada etkili olmuştur. Timur'un Şam ve Halep'e düzenlediği seferler, Memlûklerle doğrudan çatışma yaşanmasına neden olmuştur.

İki Devlet Arasında İlk Temas

Emir Timur 1385 yılında Sultan Berkuk'a elçi aracılığıyla bir mektup yollamıştır. Her ne kadar mektubun içeriği günümüze ulaşamamış olsa da, Berkuk'un bu elçileri kabul etmesi ve karşılık olarak bir mektup göndermesi taraflar arasında dostane mesajların paylaşıldığını göstermektedir. Çünkü o dönemdeki kanıtlar Timurlular ile Memlûkler arasında herhangi bir gerginlik ya da düşmanlık olmadığını göstermektedir.

Gerginliklerin Başlanması

1386 yılında Timur, Ahmed Celâyir'in kontrolünde bulunan Tebriz'i topraklarına kattı. Bu gelişme üzerine Ahmed Celâyir şehri terk etmek zorunda kaldı ve Bağdat'a kaçtı. Aynı yılın

sonlarında Sultan Berkuk’a bir mektup göndererek Timur’un faaliyetlerinden haberdar etti. Timur’un bahar aylarında önce Bağdat’a, ardından da Şam’a saldırabileceğini belirterek Sultan’dan himaye talebinde bulundu. Bu olayların hemen ardından Kara Koyunlu Türkmenlerinin lideri Kara Muhammed, Tebriz’i ele geçirdi. Ardından, Kahire’ye bir elçi göndererek Sultan Berkuk adına sikke bastırıldığını ve onun adına hutbe okuttuğunu bildirdi. Ayrıca Tebriz’de Berkuk’un nâibi olarak görev yapmak istediğini ilettiler. Sultan Berkuk da bu talebi olumlu karşıladı. Bu olay aslında Tebriz’in Memluk hakimiyetine geçmesi demekti fakat Kara Muhammed Tebriz’i kısa sürede kaybedecek ve Timurlu ordusunun bölgeye yaklaşması üzerine şehri terk edecekti.

1393 yılında Timur ani bir dönüşle Ahmed Celâyir’in elinde olan Bağdat’a saldırdı ve şehri ele geçirdi. Ahmed Celâyir, bu saldırı üzerine şehri terk ederek kaçtı. Bağdat’tan kaçan Ahmed Celâyir batıya yönelerek önce Halep’e, ardından da Sultan Berkuk’un izniyle Kahire’ye gitti. Sultan Berkuk’un, Ahmed Celâyir örneğinde olduğu gibi Timur’dan zarar gören hükümdarlara sahip çıkması ve onları himaye etmesi, Timur’la olan ilişkilerde gerginliğe neden oldu.

Emir Timur, Bağdat’ta olduğu dönemde Memluk sultanı Berkuk’a 40 kişilik büyük bir elçilik heyetiyle birlikte bir mektup gönderdi. Timur’un hediyeleri ve mektubunu taşıyan elçilik heyeti, Memlûklerin sınır şehri Rahbe’de yerel emirler tarafından durduruldu. Hediyeler ve mektup Sultan Berkuk’a gönderildi, ancak Sultan Berkuk, diplomatik teamüllere uymayarak elçileri Rahbe’de öldürttü. Memlûk tarihçisi Askalani, bu kararın önceden planlandığını ve elçileri öldürecek kişilerin daha önce görevlendirildiğini belirtir. Bu olay, Timur ile Memlûkler arasındaki ilişkilerin daha olumsuz etkiledi. Memlûkler ise bu kararı, elçilerin casus oldukları iddiasıyla yapmıştı. Timur’un mektubunda yazan ise “Bölgeye kötü niyetlerle gelmedim, aramızda düşmanlık ve nefret oluşması için herhangi bir sebep yok. Ben buraya bana ve benim ülkeme zarar veren Sultan Ahmed’i ele geçirmek için geldim.” dediğini ve Berkuk’tan onu kendisine teslim etmesini istediğini söylemektedir. Timur, elçilerinin öldürüldüğünü Güneydoğu Anadolu’ya doğru ilerlerken öğrendi. 1394 yılı Şubat ayı sonunda Sultan Berkuk’a tehdit dolu bir mektup gönderdi. Memlûk tarihçisi Tagrıberdi’nin aktardığına göre, Timur’un mektubu “Bilesiniz ki biz Allah’ın ordularıyız ve O’nun gazabından yaratılmışız. O’nun gazabına duçar olan herkese karşı bize üstünlük verilmiştir.” sözleriyle başlamakta; mektubun devamında Memlûk yönetimini yozlaşmakla suçlamıştır ve Berkuk’un kendisine biat etmesini talep etmiştir. Yine Tagrıberdi’nin aktardığına göre, Berkuk verdiği cevapta Timur’un tehditlerini küçümseyerek onu kâfirlikle suçlamış, Memlûk ordusunun sayıca az ama güçlü olduğunu ifade etmiş ve yalnızca Allah’a ve Peygamber’e biat edeceklerini belirtmiştir.

Timur’a Karşı Kurulan İttifak

Timur’un yaptığı son fetihleri sonucunda Memlûk Devleti ile sınır komşusu olmuştu. Durumun ciddiyetini anlayan Memlûk sultanı, artık ciddi adımlar atma gereği duydu. Bu süreçte Kadı Burhaneddin, Yıldırım Bayezid ve Toktamış Han’ın elçilerinin Kahire’ye gelmesiyle birlikte, Timur’a karşı ittifak kurulmuş oldu.

Timur’un, bölgede kurulmak istenen ittifaklara dair bilgisi vardı. Bu durum, dönemin devletleri arasındaki temaslarını takip eden etkili bir istihbarata sahip olduğu gösteriyordu. Ayrıca bölgeye birliklerini sevk ederek burada çeşitli faaliyetlerde bulunmaktaydı. Ancak 1393 yılına Timur’un bazı casusları yakalanmış, gönderdiği öncü kuvvetler Halep ve Malatya’da mağlup

edilmişti.

Böylece Timur'un Suriye'ye yönelebileceğini düşünen Sultan Berkuk, büyük bir orduyla harekete geçmeye hazırlanırken, Timur'un gönderdiği mektup eline ulaştı. Bu tehdit dolu mektupta ayrıca Ahmed Celâyir'in teslim edilmesi talep ediliyordu.

Berkuk, hazırlıklarını tamamlayarak 1394'te ordusuyla Suriye'ye doğru yola çıktı. Timur ise o sıralarda Erzurum'a kadar gelmişti ancak Anadolu veya Memlûkler üzerine yürümeyi uygun bulmayarak ani bir kararla Toktamış'a yöneldi. Buna rağmen Berkuk, Suriye'ye geldi. Timur ise 1395'te Toktamış'ı mağlup etti, ardından Hindistan seferini gerçekleştirdi.

Timur Hindistan seferindeyken, Berkuk bu durumu değerlendirerek Ahmed Celâyir'i ordusuyla birlikte Bağdat'a gönderdi ve şehrin kontrolünü ele geçirmesini sağladı.

Bu olaydan sonra, Berkuk Aralık 1394'te Suriye'den Kahire'ye döndü. Bağdat'ın alınmasındaki katkısı ve Timur'la doğrudan karşı karşıya gelmeden Suriye'de bulunmuş olması, onun itibar ve prestijini artırdı.

Ancak sonraki yıllarda bölgede siyasi dengeler yeniden değişti. 1398 yazında Kadı Burhaneddin, Akkoyunlular tarafından öldürüldü, 1399 Haziran'ında ise Sultan Berkuk vefat etti yerine küçük yaştaki oğlu Ferec tahta çıktı.

Sultan Bayezid, yaşanan gelişmeleri kendi yararına kullanarak Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra Sivas'ı topraklarına kattı. Memlûk Sultanlığındaki taht değişimini de fırsat bilerek iki devlet arasında süregelen dostane ilişkilere rağmen Memlûklere ait Elbistan, Darende ve Divriği'yi ele geçirdi. Bu kazanımlar Bayezid için olumlu gelişmeler olsa da onu Timur'a karşı kurulabilecek bir ittifakta yalnız bıraktı.

Bu sıralarda Timur'un Hindistan seferi başarıyla tamamlamış olup Timur, İran'a doğru yola çıkmıştı. O bu yolculuğa çıkarken, artık Suriye ve Anadolu içlerine doğru ilerlediğinde, arkasında kendisini tehdit edecek hiçbir kuvvetin kalmadığını biliyordu. Memlûk Sultanına mektup gönderdi ve ona, babasının yaptığı yanlışları yapmamasını nasihat etti. Ayrıca Atlamış'ın kendisine gönderilmesini istedi. Fakat Ferec bu isteğe çok sert bir şekilde cevap verdi.

1400 senesinin sonbaharında Timur'un ordusu Memlûk topraklarına dayanmıştı. Kısa süre önce Osmanlı'ya ait Sivas ve Malatya'yı alan Timur, burada bir süre kalıp Yıldırım Bayezid'in nasıl bir karşılık vereceğini gözlemledi. Bayezid ise ordusunu toplamasına rağmen harekete geçmedi. Timur, Osmanlı'nın savaşa girmeyeceğini ve arkasından saldırmayacağını anlayınca, ilerlemeye devam etti.

Timur'un Suriye Seferi

1400 yılı sonbaharında Timurlu ordusu Memluk Devleti sınırlarındaydı. Kısa bir süre önce Osmanlılara ait Sivas ve Malatya şehirlerini ele geçiren Timur, bölgede bir süre bekleyerek Osmanlı sultanının tepkisini gözlemiş, onun muhtemel hareketleri konusunda istihbarat çalışmaları yaptırmıştı. Yıldırım Bayezid'in neredeyse tamamen sessiz kaldığı ve ordusunu toplamış

olduğu halde herhangi bir ileri harekate yönelmediği görülmektedir. Timurlu ordusu Anadolu içlerine yürümedikçe Yıldırım'ın bir savaşı göze almayacağını ve kendisi Memlük coğrafyasında uğraşırken arkasından saldırmayacağını anlayan Timur yolunu Suriye'ye çevirdi. Timur Halep önlerine geldiğinde şehir dışında konuşlanmış Memlük ordusuyla büyük bir çatışma yaşandı. Savaş Timur'un zaferiyle sonuçlandı. Memlük askerleri Halep Kalesi'ne çekilip direnmeye çalıştı ama bu, şehirde büyük bir kıyım ve yağmaya yol açtı. Halep'in düşüşü, Kahire'de büyük bir şok etkisi yarattı.

Sultan Ferec, ordusuyla birlikte Şam'a doğru yola çıkmıştı ve yılın son günlerinde şehre ulaştı. Şehir dışında, Yelbuga Kubbesi denilen bölgede karargâh kurdu. Timur da birkaç gün sonra Şam'a vardı ve Katana Köyünde karargâhını kurarak hazırlıklara başladı. Bu sırada Sultan Ferec, Timur'a görünüşte elçilik heyeti gibi görünen bir casuslar gönderdi. Planları, görüşme sırasında çizmelerine sakladıkları zehirli hançerlerle Timur'u öldürmekti. Ancak suikast planı ortaya çıktı ve casuslar yakalandı.

Yeni yılın ilk günleri iki taraf arasında mektuplaşmalarla ve küçük çatışmalarla geçti. Bu süreçte Timur'un torunu Hüseyin, ordudan ayrılıp Sultan Ferec'e sığındı.

Timur, bulunduğu bölgede hayvanlara yetecek kadar ot kalmadığı için Guta bölgesine ilerleme kararı aldı. Timurluların bu hareketi, Memlük komutanları tarafından bir geri çekilme olarak algılandı. Bunu fırsat bilen Memlük ordusu şehirden çıkarak saldırıya geçti. Ancak savaş yine Timur'un zaferiyle bitti ve Memlükler ağır kayıplarla geri döndü. Tarihçi İbn Arabşah'a göre Timur bu geri çekilmeyi bilinçli olarak, Memlükleri kandırmak ve saldırıya teşvik etmek amacıyla planlamıştı.

Savaş sırasında Timur'un torunu Hüseyin Mirza yakalanarak Timur'un emriyle hapsedildi. Öte yandan Memlük ordusunda bir söylenti yayıldı: Bazı emirler, Sultan Ferec'i devirmek ve Kahire'ye dönerek yeni bir yönetim kurmak istiyordu. Bu da orduda ciddi bir bölünmeye neden oldu. Emirlerin bir kısmı savaşıp direnmek isterken, diğerleri teslim olma taraftarıydı. Sonunda Sultan Ferec, bu karışıklık karşısında Kahire'ye dönme kararı aldı.

Memlük ordusunun geride kalan askerleriyle birlikte Şam halkı, Timurlu kuvvetlerin karşısında savunmasız kalmıştı. Durumu değerlendiren şehir ileri gelenleri, daha fazla yıkım yaşanmaması adına şehri teslim etme kararı aldılar. Ancak, şehir naibi askerleriyle birlikte kaleye çekilmiş ve direnişini sürdürmekteydi.

Kalenin kuşatması uzun süre devam etti. Yaklaşık bir ay süren çatışmaların ardından, kale muhafızları direnemeyerek teslim olmak zorunda kaldılar. Bu süreç boyunca Timur'un görevlileri halktan bir milyon dinar vergi topladı, Memlük ordusundan arta kalan askeri mühimmata ve tüccarların mallarına el koydu. Halkın elinde bulunan hayvanlara ve silahlara da el konuldu.

17 Mart 1401 tarihinde Timur, şehrin yağmalanması emrini verdi. Tarihçi Yezdi, her askerini oldukça çok ganimet elde ettiğini, bu eşyaları önceden ele geçirdikleri at ve develerle bile taşıyamadıklarını, ip ve yük hayvanı bulamadıkları için birçok malın yerde bırakıldığını belirtmiştir. Bu anlatım, yağmanın ne derece büyük boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir.

Yağma sırasında çıkan yangın ise hızla şehrin geneline yayılarak büyük yıkıma neden olmuş ve Şam adeta bir harabeye dönmüştür. Bu sefer sırasında Timur, İbn Haldun gibi birçok âlimle görüşme imkânı bulmuştu. 20 Mart 1401 tarihinde ise arkasında kül olmuş, yıkılmış bir şehir bırakarak Şam'dan ayrıldı.

Timur, Suriye'den çekildiği dönemde, Memlûk Sultanı Ferec, Kahire'de yeni bir ordu kurarak Timur'a karşı harekete geçmeye hazırlanıyordu. Ancak Suriye'den kaçıp gelen bazı emirler, Timur'un bölgeden ayrıldığını haber verince, bu plan iptal edildi.

Memlûklerin Timur'un Tabiiyetine Girmesi

Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'da bulunan Timur, Memlûk sultanı Ferec'e bir mektup gönderdi. Bu mektupta Atlamış'ın geri verilmesini talep etti, ayrıca Kahire'de hutbenin kendi adına okunmasını ve parasının kendi adına bastırılmasını istedi. Aksi takdirde ordusuyla Mısır'a saldıracağını bildirdi. Memlûkler bu tehdit karşısında Timur'un isteklerini kabul etti ve af dilemek için bir mektup gönderdi.

Timur, özrü kabul ederek her yıl haraç ödenmesini şart koştuğu bir mektupla birlikte, yanında sultan Ferec'in tabiiyet simgeleri olan taç, kemer, külah ve hil'at bulunan bir heyeti Kahire'ye yolladı. Üç ay sonra Kahire'ye ulaşan bu elçiler, Timur'un bayraklarıyla süslenmiş bir fil üzerinde şehre giriş yaptılar. Sultan huzuruna çıkan elçiler, Memlûk Emirlerinin başta gönderilen tacı takma ve hil'ati giyme konusundaki dirençleriyle karşılaştılar ancak sonunda itaatsizliğin doğuracağı riskleri gözetken Memlûk Emirleri, bir süre sonra bu talepleri kabul ettiler.

Uzun süre Kahire'de kalan Timur'un elçileri, 4 Şubat 1404'te Memlûk elçileriyle birlikte, yanlarında Sultan Ferec'in mektubu da bulunmak üzere geri döndüler. Mektupta daha önce yapılan anlaşmanın geçerliliğinin korunacağı ve bu nedenle Ahmet Celâyir ile Kara Yusuf'un Şam'da tutuklandığı, her ikisinin de Timur'un kontrolünde olduğu belirtiliyordu. Böylece iki devlet arasındaki ilişkiler, Timur'un ölümüne kadar devam etti.

Timur'un Ölümü

Timur'un ölüm haberini alan Memlûk Sultanı ile Memlûk devlet erkânının gösterdiği tepkiler, Memlûk kaynaklarında ayrıntısız ve yorumsuz bir şekilde verilmektedir. Ancak Sultan Ferec'in, Timur'un ölümünden yaklaşık bir ay sonra Ahmed Celâyir ile Kara Yusuf'un Şam nâibi tarafından salıverilmesine göz yummasından, onun Timurlu Devleti'ne karşı tutumunun Timur'un ölümünden sonra büyük ölçüde değiştiğini ve bu devlete karşı kendisini çok daha rahat hissettiğini anlıyoruz. Şahrüh'un hâkim olduğu dönemde ise Memlûk-Timurlu ilişkileri, önceki döneme kıyasla çok daha ılımlı olacaktır.

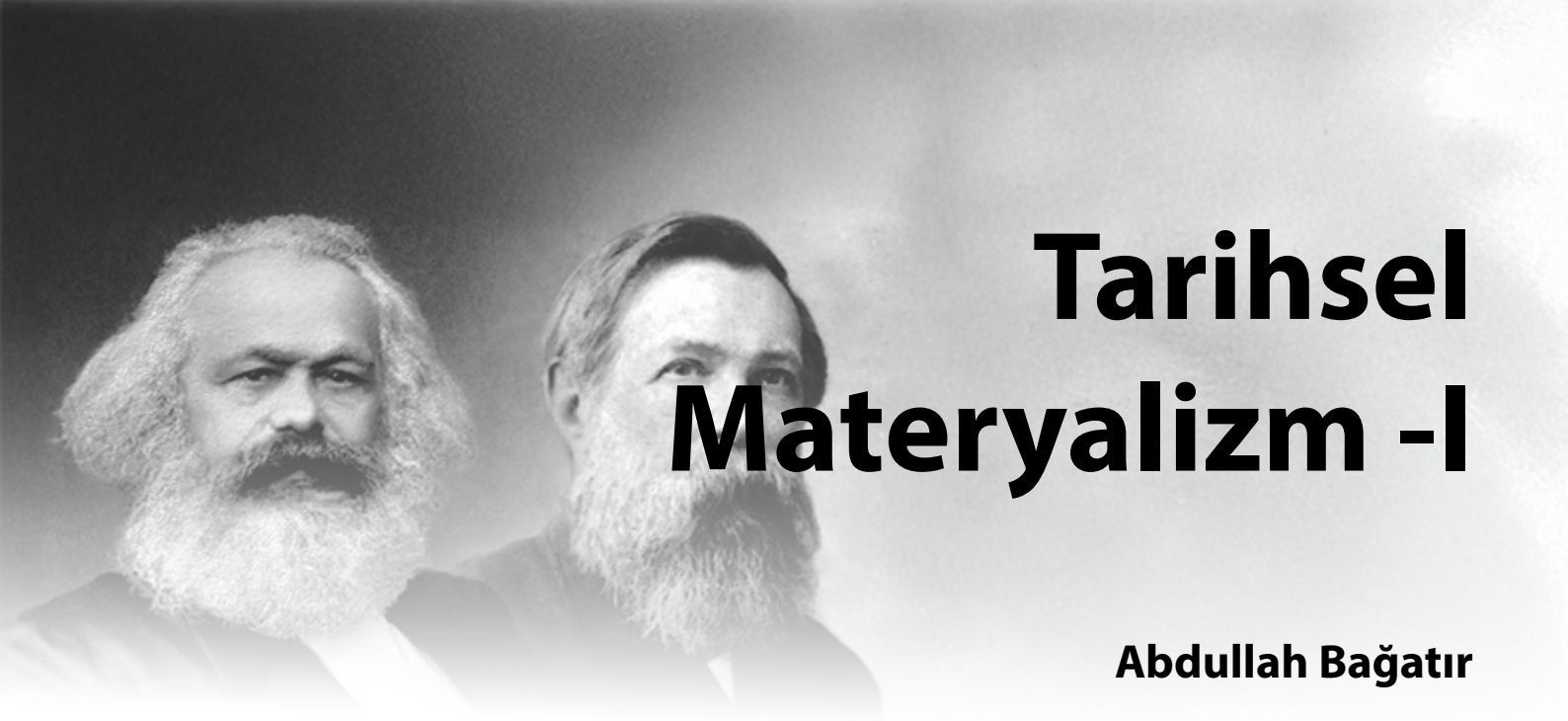
Kaynakça:

Emir Timur Tarih, Siyaset, Miras / Prof. Dr. A. Ahat Andican

Emir Timur (Zafername) / Şerefüddin Ali Yezdi

Acaibu'l Makdur (Bozkırdan Gelen Bela) / İbni Arabşah

Orta Doğu'da Hâkimiyet Mücadelesi Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447) / Cüneyt Kanat

Tarihsel Materyalizm -I

Abdullah Bağatır

İnsanların meraklı varlıklar olduğu su götürmez bir gerçek. Afrika savanalarının sıcak ve bulutsuz gecelerinde gökyüzündeki yıldızları seyreden ilk insanlardan Mars yüzeyini haritalandıran astronomlara, kendi oyuncağını yemeye çalışan bebekten kuzey buzullarını yarıp geçmeye çalışan kutup kaşiflerine kadar insanlık medeniyetini ileriye taşıyan gücün merak olduğu muhakkak. Öyle ki aynı merak duygusu bizleri geçmişin insanların ve toplumlarının hikayelerini araştırmaya sevk ediyor. Adına tarih dediğimiz bu geçmişin hikayelerini inceleme meşgalesinde olan bir araştırmacının dikkat etmesi gereken en önemli husus ise tarihsel kayıt ve kaynakları incelerken kullandığı metodolojidir. Zira bir araştırmacının ilgilendiği konu hakkında kaynaklar genellikle sınırlı ve hali hazırda bellidir. Unutulmamalıdır ki 250.000 senelik insanlık tarihinin son beş bin yıllık kısmı yazıya geçirilmiş, ve onun dahi neredeyse tamamı bizlere ulaşmadan kaybolmuştur. Bu bağlamda günümüz tarihçiliğinin esas gayesi hali hazırda herkese açık olan bilgi havuzu içerisinden yeni yorumlar ortaya koymaktır. Aynı tarihsel dönem ve konular hakkında bu denli farklı yorumlar ve anlatılar çıkma sebebi esasında veri farklılıkları değil, bu verilerin farklı metot ve yöntemlerle tahlil edilmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır. İyi temellendirilmiş, tutarlı, isabetli bir tezi günümüzün ve dünümüzün güya üstatlarının ideolojik masallarından ayıran temel şey bu metot farkıdır.

Bu amaçla tarihsel materyalizm, Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından diyalektik materyalizmin insanlık tarihini inceleme amaçlı kullanılması suretiyle ortaya konmuştur. Buna göre diyalektik materyalizm, doğanın işleyişinden toplumsal yapıya doğru genişletilecek ve insan toplumunun tarihsel süreçteki gelişiminin açıklanmasında kullanılacaktır. Bu sebeple tarihsel materyalizmden bahsetmek için öncesinde diyalektik materyalizmin açıklanması gerekmektedir. Materyalizm, günlük hayatta “maddi olana duyulan saplantı” anlamında, materyalist ise dünyevi hayata ve zevklere saplanan insanları tanımakta kullanılsa da felsefi metinlerde ve diyalektik materyalizm bağlamında genellikle maddenin ve gerçeğin insan zihni ve düşüncesinden bağımsız olduğunu ifade eden felsefe ve dünya görüşüne verilen isimdir. Materyalistler, gerçeklikten bahsederken dünyayı meydana getiren maddenin bizzat kendisini vurgularlar. Bu anlayış, materyalizmin zıttı olan felsefi görüş idealizme bakıldığında daha çok anlam kazanır. İdealizm, maddenin ve gerçeğin incelenmesinde insan zihnini önemser. Bizi saran dünyanın

insan zihninde anlamlı ve var olduğunu ifade eder. İdealizm farklı şiddetlerde savunulabileceği gibi, genel olarak idealistlik tarih anlayışı; tarihsel süreçlerin insan fikir ve düşüncelerinin sonucunda gerçekleştiğini, insan toplumunun gelişiminin doğal süreçlerin insan duyguları, hedefleri ve arzularının bir sonucu olduğunu iddia eder. Karşılık olarak materyalist bir tarih anlayışı insan zihninin, fikirlerinin ve duygularının içinde bulunduğu toplumun sosyoekonomik yapısı, coğrafi koşullar ve ekolojik çevre sonucu olarak ortaya çıktığına inanır. Burada bahsedilmelidir ki Marx, diyalektik materyalizmi inşa ederken akıl ve düşüncelerin varlığını veya önemi insan zihninin içinde bulunduğu çevreyi değiştirmeye ve dönüştürmeye vakıf olması sebebiyle yadsımamıştır.

İdealist yahut materyalist düşüncenin mi haklı olduğunun tartışılması faydasız bir uğraş olacaktır. Zira içinde kâinatta maddeden başka bir gerçek olduğunu ispatlamak, varlığın bu satırlara bakan okuyucunun bilincinden ibaret olmadığını kanıtlamak kadar zordur. Bu sebeple bu yazıda bu meseleye girilmeyecektir. Lakin materyalizmin idealizmin üzerinde belirgin bir avantajı vardır. Materyalizm, metodolojik olarak daha sağlamdır. Zira materyalistler genellikle ölçülebilir ve yanlışlanabilen bilgiler üzerinden çıkarım yaparlar. Bu nedenle materyalist anlayış üzerinden bilimsel yöntem geliştirilebilir ve tutarlı sonuçlara ulaşılabilir. Modern bilim, özellikle de fen bilimleri, materyalist düşünce yapısı üzerine kuruludur. Bu bağlamda materyalizm ve idealizm arasında bir rekabet yoktur. İdealizm bu cepheyi uzun zaman önce kaybetmiştir. Fakat idealist metot özellikle sosyal ve iktisadi bilimler üzerinde etkisini göstermeye devam etmektedir. Örneğin tarihsel değişim mekanizmaları hakkında “büyük adamları” ya da “dünyayı saran fikirleri” önceleyen argümanlar sunulduğunda; herhangi bir toplumsal meselede insan ruhu, duyguları doğası sebep sunulduğunda bu idealistlik anlayışla karşılaşırız. İdealizm aynı zamanda belirli evrensel konseptler ve teoriler iddia eden argümanlar üzerinde de görülebilir. İdealizmin özellikle bu alanda hala etkin olmasının sebebi statükonun korunmasında ve temellendirilmesinde kullanılabilecek güçlü ve kullanışlı bir araç olmasından ötürüdür. Zira bu sayede toplumun mevcut durumunda bulunmasına yol açan maddi sebepler, toplumsal güç ilişkileri, sisteme müdahale eden iç ve dış faktörler gizlenebilir. Eğer ki halihazırda hakim olan paradigmayı toplumun egemen kesimlerinin kaba kuvvet sonucu dayatılmış yahut basit bir takım rastlantıların sonucu değil, bilakis insan doğasının toplum genetiğinin doğal bir tezahürü olduğunu kabul ederseniz; bu paradigmaya karşı olan ve onu değiştirmek için yapılan uğraşlar dahi faydasız, anlamsız ve zararlı olarak kabul edilecektir. İnsanların doğası gereği cimri, açgözlü olduğu ve bu sebeple kapitalizmin insan ruhuna en uygun sistem olduğu gibi iddialar veya serbest piyasanın evrensel ve neredeyse insanlık tarihi kadar eski olduğu şeklindeki düşüncelerde bu sözü geçen anlayışın ürünüdür. İdealistlik bir yaklaşımın tarih çalışmalarında kullanılmaması gerekliliğinin sebebi budur. Belirli kimlik ve düşünceler üzerinden yapılacak tarihsel okumalar araştırmacıyı yanıltabilecek ve günün toplumsal ve siyasi yapısı hakkında hatalı yorumlamalara sebep olacaktır. Örneğin bir ulusun geçmişte İslam’ı benimseyerek millet olma faslını kazandığını, sözü geçen ulusun politikalarını ve toplumsal yapısını İslam dini ve Müslümanlık kültürü üzerine inşa ettiğini iddiası; bahsedilen ulusun günümüzde kurmuş olduğu devletin temel unsurunun İslam olmasından çıkar sağlayacak bir kimsenin veya organizasyonun işine gelecektir. Eğer ki İslam zaten bu milleti var eden unsursa, günümüz günümüzde de bu ulus var olmak için yine İslam’a dayanmalı, hukuki ve sosyal yapısını İslami kurallar çerçevesinde şekillendirmelidir. Öyle ya, geçmişte de bu ulusu var ve ihya etmiş olan zaten İslam’ın kendisiydi!

Diyalektik materyalizmi anlaşılması için materyalizme ek olarak açıklanması gereken bir diğer konu ise tahmin edebileceğiniz gibi diyalektiğin kendisidir. Diyalektik, en geniş tabiriyle, hakikati ve doğayı onu oluşturan, unsurları birbirlerine bağlı ve bütüncül yapı olarak gören bir düşünce biçimidir. Bu sebeple hakikatin bir parçası tekil olarak ve bütünden bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Ayrıca diyalektik düşünce doğanın durağan olmadığını savunur. Aksine her şey sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Diyalektik işte bu “şeylerin” neden ve nasıl değiştiğini, bu değişimin “şeylerin” doğasını nasıl değiştirdiğini ve değişen “şeylerin” bağlantılı olduğu başka unsurların bu değişimden nasıl etkilendiğini araştırır. Bu anlamda ifade edilmesi gereken bir diğer husus ise doğanın bütüncüllüğü ve “şeylerin” sürekliliği sebebiyle nitel değişimlerin birikimi bir noktada nicel değişimlere sebep olur. Aynı şekilde maddenin niceliğindeki değişimler onun niteliksel değişimlerini de tetikler. Yani “şeyler”, sabit bir hızda ve doğrusal olan bir değişim içerisinde değildir. Değişimler doğrusal olmayan bir şekilde, istikrarlı nitel birikimlerin bir raddede “şeyin” niceliğini de dönüştürmesi ve bu dönüşümün “şeyin” nitel birikimlere yol açmasıyla gerçekleşir. Bu duruma temel bir örnek ekilen tohumun büyümesi üzerinden verilebilir. Bir tohum ekildiğinde öncelikle tohumu oluşturan hücrelerin nicel büyümesi gerçekleşir. Hücre sayısı o kadar artar ki bir noktada artık organizma sadece bir tohum değildir, fidana dönüşmüştür. Bu dönüşüm bitkinin büyümesini daha da hızlandırır. Niteliksel değişimdeki artış bitkinin niteliğinin yeniden değiştirir ve o fidan bir ağaca dönüşür. Bitkideki bu niteliksel dönüşüm, ağacın tohum vermesi ve bu sayede yeni ağaç ayısını arttırması üzerinden tekrardan niceliksel bir büyümeye sebebiyet verir.

Diyalektik, bir düşünce metodu olarak ise maddeyi ve düşünceyi oluşturan “karşıtlıkların” incelenmesi olarak tanımlanabilir. Her şey kendi içinde karşıtıyla gelir ve karşıtı olmadan açıklanamaz. Köle olmadan efendinin, kâfir olmadan müminin, aydınlık olmadan karanlığın var olması ve tanımlanması mümkün değildir. Her şeyin karşıtı olduğu gibi her karşıtlık kendi içerisinde anlamlıdır. Şeylerin sahip olduğu kendine has karşıtlıklar incelenip diğer şeylerin karşıtlarıyla kıyaslanmasıyla bu şeyler hakkında daha geniş ve tutarlı bir anlayış geliştirilebilir. Daha öncesinde bahsettiğimiz niceliksel birikimlerin niteliksel değişimlere sebep olduğu gerçeğinden bahsetmiştik. Bundan hareketle, spesifik şeylerin karşıtlarının üzerinden incelenmesi ve bu bilgilerin birikimi sonucunda genel olaylar ve bilgiler hakkında çıkarım yapılabilir. Daha sonrasında elde edilen bu genel bilgi ise yeni spesifik olaylar ve durumların anlaşılmasını sağlar. En nihayetinde spesifik karşıtlıkların incelenmesi bütünün karşıtlarının incelenmesine, dolayısıyla bütünün kendisinin anlaşılmasına yol açar. Bu bağlamda bütünün tam manasıyla anlaşılabilmesi için tek taraflılıktan ve sadece bütünü oluşturan sınırlı parçayı incelemekten kaçınmak gerekir.

Tarihsel materyalizme dönmeden önce buraya kadar anlatılanlar özetlenecek olursa; diyalektik materyalizm, hakikate ulaşmak için öncelikle maddeyi ve bu maddi şeylerin insan zihni üzerindeki etkisini incelenmesidir. Hiçbir şey çevresinden ve içinde bulunduğu bütünden bağımsız incelenemez. Her şey bir ötekenden etkilendiği gibi, bir ötekini de etkiler. Bu etkileşimler sonucu maddenin ve düşüncenin sabit kalması olanaksızdır. Her şey sürekli bir değişim ve dönüşüm halindedir. Bu noktada hakikate ulaşmak için yapılması gereken “şeylerin” kendi içinde bulundurduğu ve bağlantılı çevresiyle geliştirdiği karşıtlıkların incelenmesidir. Maddenin ve düşüncenin —bahsedilen materyalisttik ilkelerde göz önünde bulundurulularak— içerdiği karşıtlıklar maddenin ve düşüncenin yapısı hakkında yeni bulgular açığa çıkaracak, bu

bulguların sahip olduğu karşıtlıkların incelenmesi ise yeni madde ve düşüncelerin oluşmasına yol açacaktır.

Tarihsel materyalizmde işte bu bahsedilen diyalektik materyalizmin temel ilkelerinin tarih bilimi araştırmalarında kullanılmasıdır. Tarihsel materyalisttik bir yaklaşım tarihin ve toplumun sürekli değişim sürecinde olduğunu kabul eder. Bu değişimler çoğunlukla nüfus artış ve azalışları, göç hareketleri iklim koşullarına bağlı olarak hasat miktarları gibi nicel olmakla birlikte devrim ve savaş gibi bazı büyük atılım anlarında nitel olarak yaşanır. Ayrıca toplumsal ve tarihi olaylar içinde bulunduğu çevre ve tarihsel süreçten bağımsız değildir. Bahsedilen olaylar, durumlar ve sistemler toplumun içinde bulunduğu maddi koşullar ele alınmadan tam manasıyla anlaşılamazlar. Herhangi bir tarihi meselenin açıklanması kaçınılmaz olarak başka meselelerin açıklanmasını gerektirir. Ek olarak toplumların ve tarihin itici gücü maddedir. Özellikle o toplumdaki insanların maddeyle olan etkileşimleri ve o maddeyi etkileme kabiliyetleridir. İdealist düşüncenin tarihin ilerletici gücü olarak “büyük insanlar ve düşünceleri” işaret ettiklerinden bahsetmiştik. Tarihsel materyalizm ise bu büyük insanların ve düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olan maddi zeminin açıklanmasıyla uğraşır. Bazı etkili insanların ve devrimsel fikirlerin tarihsel süreçte büyük değişimlere yol açtığı muhakkaktır fakat bu insanların yetişmesine ve fikirlerin filizlenmesine sebep olan sosyal ve ekonomik yapı unutulmamalıdır. Hiçbir şey saltık olmadığı ve tarihin sürekli bir değişim içerisinde olduğu gerçeği dolayısıyla tüm tarihsel süreçlerde ve tüm toplumlarda geçerli bir ahlaki anlayış, siyasi yapı ve ekonomik sistemden bahsedilemez. Günümüz düşüncesi ve ahlaki pusulası ile geçmiş dönemin toplumsal gerçeklikleri işte bu sebeple anlaşılamaz.

Tarihsel materyalizm, toplumların gelişiminin öncelikle üretim güçlerine ve üretme şekillerine bağlı olduğunu savunur. Toplumun kullandığı üretim araçları ve organizasyon sistemleri, üretimin amacı ve ürünlerin nasıl paylaştırıldığı gibi konular tarihsel materyalizmin odak konusudur. Zira toplumsal üretim ve paylaşım ağlarının o toplumun siyasi yapısı ve işleyişini belirlemesi kaçınılmazdır. Örneğin Antik Yunan, Roma ve Kartaca gibi Akdeniz şehir devletlerinde görülen köleci toplum sisteminde toplum temelde vatandaşlar ve köleler olarak iki sınıfa ayrılırdı. Üretim araçları vatandaş sınıfının özel mülkiyetinde olduğu gibi esas üretimi yapan kölelerde bu yönetici sınıfın mülkü olarak görülmektedir. Dönemin üretim araçlarının verimsizliği ekonomik büyümeyi temelde köle sayısına bağlı kılmıştı. Bu durumda toplumsal ilerleme ve ekonomik kalkınmanın temel yolu köle sayısını arttırmaktan geçiyordu. Bu toplumların sürekli esir odaklı seferlerde bulunması, kendi şehirlerinin ötesinde koloniler kurmaları ve dönemin diğer şehirleriyle sıkı ticaret bağlantıları oluşturmalarının temel sebebi işte içinde bulundukları ekonomik altyapıydı. Zaman içerisinde üzengi ve saban gibi yeni üretim araçlarının gelişip yaygınlaşması, şehirler arası ticaretin zayıflaması, çeşitli köle ayaklanmaları ve merkezi otoritenin zayıflaması sonucu köleler serfleşti ve Avrupa’da ilk feodal kurumlar oluşmaya başladı. Üretim biçimi ve ilişkilerinin toplumsal sınıf yapılarıyla birlikte değişmesi yeni feodal düzenin eskinin köleci toplumlarından farklı sosyal ve siyasi yapılar geliştirmesine sebep oldu. Bu anlamda üretim ilişkileri ve sosyal dinamikler ağı her tarihsel toplum ve dönem için çıkarılabilir ve bu ağlar incelenerek tarihsel süreçler analiz edilmelidir. Araştırmacının tarihi yığınlar arasından hakikate ulaşmasının yegane yolu budur.

Her ne kadar tarihsel materyalizm güçlü bir bilimsel metot olsa da kolaylıkla yanlış anlaşıla-

bilir ve hatalı kullanılabilir. Tarihsel materyalist bir araştırmacı, lineer ve deterministik bir tarihi anlatıdan kaçınmalıdır. Tarihin takip ettiği sabit ve ilerlemeci bir örüntü bulup onu takip etmek tarihsel materyalizmin bu yazıda bahsedilmiş olan tüm temel ilkelerine karşıdır. Araştırmacı tarafında bu yönde bir sabit örüntüyü takip ederek oluşturacağı tezler bilimsel bir temeli olan bir teoriler değil aksine gerçek dünyada ve tarihsel süreçte herhangi bir karşılığı olmayan, gerçek bir gözlem ve tutarlı bir yoruma sahip olmadığı gibi; yalnızca bir takım ideolojilerin ve reel politik düzlemin etkisinde kalmış hezeyanlardır. Bu sebeple tarihsel materyalizm kullanılırken tarihsel dönemin toplumsal ve siyasi yapısının sadece ekonomik parametreler ve ilişkiler tarafından belirlendiği yanılgısına da düşülmemelidir. Her ne kadar bu yaklaşım temelde doğru olsa da, ekonomik altyapının toplumsal üstyapıyı etkilediği gibi aynı şekilde toplumsal üstyapı da ekonomik altyapıyı etkiler. Tarihsel süreçte de pek çok defa bu tarz etkileşimler görülmüştür. Tersine, yani insan düşüncesi ve toplum bilincinin maddi çevre üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı düşüncesi, ne Marx ne de Engels tarafından tarihsel materyalizmin bir parçası olarak iddia edilmemiştir.

Diyalektik materyalizm ve onun bir uzantısı olan tarihsel materyalizm hakkında daha pek çok şey söylenebilir. Lakin bu yazıda tarih araştırmalarında neden tutarlı ve güçlü bir metodolojiye ihtiyaç olduğunu, tarihsel materyalizmin bir bilimsel method olarak bu ihtiyacı nasıl karşıladığını ve bu methodun genel hatlarıyla nasıl çalıştığının açıkladığına inanıyorum. Tarihsel materyalizmin bu derece güçlü bir method olması onun belki de hakkında en çok tartışılan ve kullanılan yöntem olmasına yol açmıştır. Bu sebeple insanlık tarihinin, özellikle de Avrupa tarihinin, genel bir anlatısı başta Marx'ın bizzat kendisi olmak üzere pek çok araştırmacı ve teorisyen tarafından ele alınmıştır. Dolayısıyla bu methodun örnek bir çalışmada ve özellikle de insanlık tarihi üzerinde uygulanması konunun izahı açısından oldukça faydalıdır. Bu sebeple, bu yazının sonraki bölümünde Avrupa tarihi genel hatlarıyla izah etmek uygun olacaktır.

Siyaset Ekonomisinde Bir Güç Unsuru Olarak Birlikte Çalışabilirlik

Defne Oymacı

Birlikte çalışabilirlik, yani farklı standartlar üzerinden sistemlerin iletişim kurabilme ve işleyebilme yetisi, ilk bakışta tamamen teknik bir mesele gibi görünebilir oysa siyaset ekonomisi açısından bunun nötr olmaktan çok daha uzak bir konsept olarak karşımıza çıkar. Birlikte çalışabilirliğin nasıl tasarlandığı, sınırlandırıldığı ya da genişletildiği; devletler, şirketler ve vatandaşlar arasındaki güç dağılımını doğrudan etkiler. Bu; bir yandan engelleri azaltarak entegrasyonu derinleştirebilir, diğer yandan da sistemsel bir bozukluk yaratıp egemenliği sarsabilir. Dolayısıyla birlikte çalışabilirlik, verimlilik vaat eden fakat çoğu zaman yeni hiyerarşiler inşa eden iki ucu keskin bir araçtır.

Birlikte çalışabilirlik pratikte insanların, şirketlerin ve devletlerin her gün nasıl etkileşim kurduğunu belirler. Mesajlarınızın uygulamalar arasında iletilip iletilmediğini, paranın sınır ötesine ne kadar kolay aktarılabilceğini ya da aynı tarafta savaşan orduların gerçekten koordinasyon sağlayıp sağlayamayacağını tayin eder. Siyaset ekonomisinde bu asla tarafsız değildir, her zaman başkalarının uymak zorunda olduğu kuralları yazan birileri vardır. Avrupa Birliğinin Dijital Pazarlar Yasası buna örnek olarak verilebilir. Apple ve Meta gibi dev şirketleri rakiplerine kapılarını açmaya zorlayarak AB yalnızca tüketicileri tekellerden korumakla kalmıyor, aynı zamanda dijital dünyanın nasıl bağlanacağına yalnızca Silikon Vadisi'nin değil, Avrupa'nın da karar verebileceğini ilan ediyor. Bu noktada birlikte çalışabilirlik, kablolar ya da kodlardan çok bağlantı kurallarının kalemini kimin tuttuğu meselesine dönüşüyor.

Paranın işleyişi, birlikte çalışabilirliğin nasıl politik bir ağırlık taşıdığını en net şekilde gösterir. Birisi yurt dışına para gönderdiğinde ya da bir şirket yabancı bir tedarikçiye ödeme yaptığında, bankaların aynı dili konuşmasını sağlayan SWIFT gibi ağlara dayanır. Yüzeyde bu sistem küresel ticareti daha hızlı ve akıcı hale getirir ancak bu sistemin büyük tehlikeleri de vardır. Batılı ülkeler 2022'de Rus bankalarını SWIFT'ten çıkardığında, ödeme mesajlaşması gibi teknik görünen bir şeyin nasıl silaha dönüşebileceğini gösterdiler. Alıcı taraftaki ülkeler için bu bağımlılık, kırılabilirliğe dönüşür. Bu nedenle Çin, SWIFT ve dolara bağımlılığı azaltmak için kendi sistemi olan CIPS'i kurmaktadır. Bu açıdan birlikte çalışabilirlik bir denge oyunu-

dur: kolaylık ve büyüme getirir, ama aynı zamanda devletleri ağı kontrol edenlere karşı savunmasız bırakır.

Askeri alanda da benzer bir tablo vardır. NATO, üyelerinin telsizlerden savaş uçaklarına kadar sistemlerini birbirine uyumlu hale getirmesini zorunlu kılar. Kâğıt üzerinde bu mantıklıdır. Bir ittifak ancak koordinasyon gücü kadar güçlüdür. Ancak bu sorunsuz işbirliğinin bedeli genellikle bağımlılıktır. Daha küçük ülkeler, büyük ölçüde ABD tarafından şekillendirilmiş standartlara uyarak ekipman satın almak durumunda kalır. Verimlilik gibi görünen şey sessizce onları başkasının yörüngesine sokabilir. İşte bu yüzden BRICS gibi gruplar, askeri ve teknolojik işbirliğinde kendi çerçevelerini kurmaya çalışmaktadır; çünkü birlikte çalışabilirlik çoğu zaman kolaylık ile egemenlik arasında seçim yapmak anlamına gelir.

Sistemler birlikte çalışır hale getirildiğinde herkes aynı derecede kazanmaz. Kuralları tasarlayanlar — ister ABD’li teknoloji şirketleri, ister SWIFT’i kontrol eden Batılı hükümetler, isterse NATO — genellikle en kârlı çıkanlardır. Geriye kalanlar uyum sağlamak zorunda kalır, çoğu zaman da bağımsızlıklarından ödün verirler. İşin ironisi şudur: açıklık ve adalet vaat eden birlikte çalışabilirlik, çoğu zaman tam tersini yapar. Alanı eşitlemek yerine, kuralları en başta yazanlara doğru sessizce eğiltir. Nötr teknik işbirliği gibi görünen şey aslında eski hiyerarşileri derinleştirebilir. Pratikte bu, küçük aktörlerin çoğu zaman kendi çıkarlarını gözetmeyen standartlara uymak zorunda kalması demektir. Siyaset ekonomisi bu durumu açıklayacak bir dile sahiptir. Bağımlılık teorisi, zayıf aktörlerin güçlüler için tasarlanmış sistemlere nasıl hapsediğini; hegemonik istikrar teorisi ise büyük güçlerin, başkalarının mecburen kabul ettiği kuralları kontrol ederek düzeni nasıl sürdürdüğünü gösterir. Basitçe söylemek gerekirse, birlikte çalışabilirlik çoğu zaman takım oyunu gibi görünür ama çoğu zaman bir taraf önde yürürken geri kalanlar sadece ayak uydurmaya çalışır.

Sonuç olarak birlikte çalışabilirlik sadece uyumluluk sorunu değildir; kimin bağlanabileceğini, hangi koşullarda ve hangi bedelle olacağını belirleyen bir siyaset- ekonomi aracıdır. Bu sistemin önemi dijital egemenlik, yeşil teknoloji standartları ve alternatif finansal altyapılar gibi alanlarda artmaya devam edecektir. Mesele sistemlerin birbirine bağlanıp bağlanmayacağı değil — bu zaten kaçınılmazdır — bu bağlantının koşullarını kimin belirleyeceğidir. Siyaset ekonomisinde birlikte çalışabilirlik mücadelesi, özünde bir güç mücadelesidir.

Feminizm ve Feminizm

Sude Başan

Kadın nedir? Bir anne, bir temizlikçi, cinsel ihtiyaçları gidermek için var olan bir varlık mı? İnsanlık tarihinde bu soruya pek çok cevap verildi.

İnsanlık tarihinin izleri bundan yaklaşık 7 milyon yıl önce Afrika da Homo Sapiens diye adlandırılan türle görülmektedir. Bu tür Afrika'dan başlayarak Avrupa ile Asya kıtalarındaki diğer türlerle (Neandertaller ile) etkileşimde bulunmuş ve Taş Devri diye adlandırılan dönemi başlamıştır. Bu dönemde kadının toplumdaki rolünü göz önüne aldığımızda; erkeklerin getirdiği yemekleri pişirmek, yavru bakımı, toplayıcılık gibi rolleri üstlendiklerini görüyoruz. Tabii ki zamanın getirdiği yeniliklerle bu algı sarsılacaktı ve bu sarsılmadaki en büyük etmen hepimizin de kabul edeceği üzere Sanayi Devrimi'dir. Artan işçi ihtiyacıyla beraber erkeklerin bu zamana kadar üstlendiği para kazanma eylemine kadınlar da dahil oldu. Bu durum zamanın getirdiği algıyı (kadınlar evde oturur, yemek pişirir, çocuk bakar) yıktı çünkü artık kadınlar da sahadaydı. Bu gelişmenin bir de sonucu olacaktı. Sanayi Devrimi, yaklaşık 200 yıldır süregelen kamusal alanda eşitsizlik, anayasada eşitsizlik gibi birçok soruna neden oldu.

Feminizmin ilk adımları:

1600'lerde Afrika'dan Amerika'ya yapılan göçler 'siyah - beyaz' tartışmasına yol açtı ve bu tartışmalar gitgide alevlenirken devlet, buna karşı 4 Temmuz 1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirgesini yayınladı. Bu bildirmede eşit haklar prensibi konu olmuştu lakin eşit kelimesini burada sadece erkekleri kapsıyordu. Tarihte bilinen ilk kadın sosyolog Harriet Martine bu dönemde yaşamış ve gelişen olaylara bizzat tanık olarak bildirgeyi şu cümleyle özetlemiştir: "Bağımsızlık Bildirgesi'nin insanlığın yarısıyla hiçbir ilgisi yoktur." ve bu sözleriyle feminizmin ilk tohumlarını ekmiştir.

Feminizm Sosyolojisi olarak adlandırdığımız bu dal, 1.-2.-3.-4. Dalga diye adlandırılarak dört sınıfa ayrılır, peki bu sınıflar nedir ve neleri kapsar?

1. Dalga Feminizm:

Kökleri Fransız Devrimi'ne kadar dayandırılabilir. Kadınlar bu dönemden itibaren toplumdaki yerlerini sorgulamaya başlar. “Kadın sadece evde mi oturmalı? Sadece iyi bir eş ve anne mi olmalı? Eğitim, oy kullanma, sosyal hayatta neden kadınlar yok?” gibi daha birçok soru soruldu ve bu soruların cevabı arandı. Özgürlük, eşitlik konularında kadınların seslerini duyurması zordu fakat imkansız değildi. Bu düşüncelerin temellerini önemli feminist düşünür Mary Wollstonecraft attı.

2. Dalga Feminizm:

Başta bahsettiğimiz Sanayi Devrimi'nin getirdiği kadın-erkek ayrımına ve sosyal anlamdaki eşitsizliklere tepki olarak doğmuştur, evrensel kadınlık algısı üzerinde durulmuştur.

3. Dalga Feminizm:

2. Dalga Feminizme tepki olarak ortaya çıkmıştır. Evrensel kadınlık algısının yıkılmasını, kadınların tek tip olamayacağını; ırk, cinsel yönelim ve sınıf gibi konuların da feminizmin içinde olması gerektiğini savunur.

4. Dalga Feminizm:

2010'lu yıllardan itibaren günümüze kadar gelen dalgadır. Cinsel taciz, eşitsizlik, kadın cinayetlerine karşı çıkmak için sosyal medyanın da etkisiyle kolektif mücadeleyi amaçlar.

1800'lerde başlayan ve hala kadınlar tarafından yılmadan usanmadan söylenen tek bir kelime var: Eşitlik. Kamusal alanda, anayasada, eğitimde eşitlik... Genel hatlarıyla feminizm diye adlandırılan, dilden dile dolaşan kavram budur. Günümüzde insanların feminizm diye bahsettiği “Kadın, erkekten üstündür.” ya da “Feminizm, erkek düşmanlığıdır.” fikirleri yanlıştır. Feminizm yaklaşık 250 yıldır haklarını arayan, en temel ihtiyaçlarının verilmesini isteyen kadınların da insan olduğunu hatırlatan bir fikir akımıdır.